

ศิลปะการแสดงบนฐานของเส้นทางประวัติศาสตร์เมืองสามหมอก

กรณีศึกษา หม่องส่วยยี

Performing Arts based on Historical Route Meuang Sam Mok :

Maungsuayyee Case study.

สุนารา ม่วงพัฒน^{1*}, ปัทมา วัฒนบุญญา², สายฝน ทรงเสียงไชย³, ถาวร วัฒนบุญญา⁴
Sunara Moungrat^{1*}, Pattama Wattanaboonya², Saifon Songsiengchai³,
Thaworn Wattanaboonya⁴

¹สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 10600

¹Program in Dance Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya
Rajabhat University, Thonburi District, Bangkok 10600

*Corresponding author; E-mail: opor0528@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 เมืองสามหมอก ศึกษาการสืบทอดและรวบรวมเพลงที่ใช้แสดงหม่องส่วยยี และทำสื่อการสอนรายวิชานาฏศิลป์อาเซียนศึกษาภาคภาษาอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่า ช่วงยุคสร้างบ้านแปงเมือง เมืองสามหมอก ได้รับการสถาปนา ในปี พ.ศ. 2417 โดยมี “พญาสิงหนาทราชา” เป็นเจ้าฟ้าองค์แรกจนถึงพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์สุดท้าย เส้นทางยุทธศาสตร์สำคัญในการเดินทัพของญี่ปุ่น คือ เส้นทาง ปาย-เมืองแม่ฮ่องสอน-ขุนยวม-พม่า

ปัจจุบันเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 กลายเป็นพื้นที่ว่างมีต้นไม้ขึ้นแทน ในพื้นที่หอเจ้าฟ้าเดิมมีการสร้างศาลของเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 ไว้เป็นอนุสรณ์ นางจันทร์จิรา อินทนิเวศน์ เป็นผู้ได้รับการสืบทอดทำรำมาจากนางออน อินทนิเวศน์ และนางส่วยไย๊ะ ทำรำหม่องส่วยยี ประกอบด้วย ทำรำหลัก 8 ท่า มีลักษณะการรำรำเป็นแบบพม่าผสมผสานไทใหญ่ มีชื่อเรียกทำเป็นภาษาไทย ดังนี้ 1. ต่างหมั้นตามอง 2. ปั่นมน 3. จ๊อกแหวน 4. หย่างสามซุม 5. ก้อยกั้น 6. จ๊อกแหวน ก้อยกั้น 7. จีบผ้า และ 8. นางฟ้าลั่นนอน สำหรับเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหม่องส่วยยี ได้แก่ เพลงหม่องส่วยยี ในการจัดทำสื่อการสอนในรายวิชานาฏศิลป์อาเซียนศึกษา ภาคภาษาอังกฤษ แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ 1. เส้นทางประวัติศาสตร์และการอพยพตั้งถิ่นฐาน 2. การสืบทอดรำหม่องส่วยยี 3. เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหม่องส่วยยี และ 4. ดนตรีประกอบการแสดงรำหม่องส่วยยี

คำสำคัญ: ศิลปะการแสดง, เส้นทางประวัติศาสตร์, เมืองสามหมอก, หม่องส่วยยี

ABSTRACT

This research has objectives To study the history and history of the Prince Hall 4, Meuang Sam Mok, to study the inheritance and collection of songs used for Maungsuayyee performance. And produce teaching media in the ASEAN Studies in Classical Dance subject English section. The results revealed that During establishing the houses as the city in 1874, Phaya Singhanat Raja was the first king of this city until Phaya PisanHongSonBuri (the last one). The route was important as a stronghold for the marching Japan. The marching route was Pai District - Meuang Mae Hong Son District - Khun Yuam District – Myanmar.

Currently, the 4th Prince Hall has become an empty area with trees growing instead. The original Prince Fah area But the 4th shrine was built as a memorial. Mrs. Janjira Inthanivet is the inheritor from Mrs. Oon Inthanivet and Mrs. Suay-Yo. Maungsuayyee posture consists of 8 primary postures, The dance characteristics are integrated with Myanmar and Tai Yai styles. The names of the posture in Tai Yai language as follows: 1. Thang-Hmun-Ta-Phong 2. Pun-Mon 3. Jok-Whan 4. Yhang-Sam-Khum 5. Kgor-Kan 6. Jok-Whan Kgor-Kan 7. Jeap-Pha and 8. Nang-Pha-Lom-Non. The songs used in Maungsuayyee performance are Maungsuayyee songs. The Produce of teaching media in the ASEAN Studies in Classical Dance subject The English section is divided into 4 topics which are 1. Historical routes and migration 2. Maungsuayyee dance Inheritance 3. Songs for Maungsuayyee performance and 4. Music for Maungsuayyee performance.

Keywords: Performing Arts, Historical Route, Sam Mok City, Maungsuayyee

บทนำ

เมืองสามหมอกเป็นจังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทยที่มีภูมิประเทศงดงามด้วยธรรมชาติโอบล้อมสภาพภูมิอากาศ มีหมอกปกคลุมเป็นส่วนใหญ่ ภูเขาสูงสลับซับซ้อน จึงได้ชื่อว่า “เมืองสามหมอก” จากประวัติการก่อตั้งเมือง พบว่า เมืองสามหมอกนี้เป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนาและสยามในอดีต ประชากรส่วนใหญ่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยมีกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่มากมาย ได้แก่ ไทใหญ่ ไทยวน จีนฮ่อ พม่า และชาวเผ่าต่าง ๆ เช่น ม้ง (แม้ว), ลีซู (ลีซอ), ล่าหู่ (มุเซอ) ลัวะ และปกากะญอ (กะเหรี่ยง) ในบางพื้นที่บริเวณหุบเขาที่ห่างไกลยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังรักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้ได้เป็นอย่างดี และประกอบกิจกรรมร่วมกันบนความแตกต่างระหว่างภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทำให้เห็นความเป็นพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ค่อยข้างชัดเจน เช่น อำเภอปางมะผ้า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ไทใหญ่ หมายความถึง เชื้อชาติไต อีกกลุ่มหนึ่งอยู่ทางตอนเหนือมีเขตแดนติดต่อกับไทยที่เรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ชาน” อาศัยอยู่ในเขตรัฐฉานตอนเหนือของพม่าและเคยมีอาณาจักรทางตะวันตกเฉียงใต้ในมณฑลยูนนานของจีน อพยพย้ายถิ่นฐานมาสร้างบ้านเรือนที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน กระจายอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายและลำปาง (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551 : 1-2)

เมืองสามหมอกหรือเมืองแม่ฮ่องสอนเดิม ได้รับการสถาปนาเป็นเมืองในปี พ.ศ.2417 โดยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่ เจ้าเมืองประเทศราชแห่งสยามประเทศ มีเขตปกครอง แบ่งออกเป็น 7 อำเภอ 45 ตำบล 402 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวม อำเภอป่าเย็บ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอสบเมย และอำเภอปางมะผ้า มีอาณาเขตทิศเหนือจรดประเทศพม่า ทิศตะวันออกจรดจังหวัด

เชียงใหม่ ทิศใต้จรดจังหวัดตาก ทิศตะวันตกจรดประเทศพม่าโดยมีแม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) คั่นเป็นช่วง ๆ มีผู้คนอาศัยอยู่ทั้งที่ราบลุ่มหุบเขา และบนดอย อยู่ห่างจากแม่น้ำประมาณ 40 กิโลเมตร ติดกับอาณาเขตรัฐฉาน (ศูนย์วัฒนธรรมเมืองแม่ฮ่องสอน, มปป : 13) ผู้ปกครองเมือง มี 4 ท่าน ได้แก่ พญาสิงหนาทราชา เจ้าแม่นางเม็ยะ พญาพิทักษ์สยามเขต และพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี สามท่านแรกเป็นชาวไตที่อพยพมาจากรัฐฉาน และท่านสุดท้ายเจ้าเมืองคนที่ 4 มีถิ่นฐานเกิดที่เมืองสามหมอกไม่ได้อพยพมาจากรัฐฉาน ชาวไทใหญ่ในเมืองสามหมอกมีศิลปะการแสดงที่มีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมอย่างเด่นชัดด้วยมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในพื้นที่ทั้งไทใหญ่ ไทยวน จีนฮ่อ ม้ง (แม้ว) ลีซู (ลีซอ) ล่าหู่ (มูเซอ) ลัวะ และปกากะญอ (กะเหรี่ยง) หากนับแต่ครั้งเกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทใหญ่รัฐฉานที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำการค้าไม้ การหลบหนีภัยทางการเมืองในพม่า การเอารัดเอาเปรียบของนายทุนที่เข้ามาจับบทบาทและขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลต่อเกิดวัฒนธรรมไทใหญ่เรื่อยมา เมื่อการคมนาคมเดินทางมาถึงภาคเหนือของประเทศไทยจากเส้นทางรถไฟถึงลำปางใน ปี พ.ศ.2459 และเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2464 เกิดการขยายตัวทางการค้าจากกรุงเทพมหานครสู่ภาคเหนืออย่างรวดเร็ว ทำให้พื้นที่ของเมืองสามหมอกได้รับผลกระทบทางสังคมเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีการหลั่งไหลของนายทุนเข้าไปร่วมลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวอย่างหนาแน่น ดังที่ทราบกันดีในพื้นที่อำเภอปาย มีการลงทุนทางธุรกิจและมีการทำป่าไม้ของกลุ่มพ่อค้าต่างชาติในเขตชายแดนติดกับพม่า รวมถึงการขยายตัวทางการค้าทางบก ระหว่างภาคเหนือกับพม่าที่เชื่อมต่อการเดินทางสู่หัวเมืองต่าง ๆ จากเขตแดนไทย พม่า และจีน ตลอดจนเส้นทางยุทธศาสตร์ในช่วงสงครามมหาเอเซียบูรพา การลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2484 และการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการ วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 ส่งผลต่อนโยบายการสร้างเครือข่ายทางคมนาคมมีการสร้างทางรถไฟจากไทยไปพม่าหลายเส้นทาง ได้แก่ เส้นทางกรุงเทพมหานคร-เชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน-ตองอู สำหรับเส้นทางเชียงใหม่ ถึง แม่ฮ่องสอน นี้ แบ่งออกเป็น 3 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 เชียงใหม่-สบเมย-พม่า เส้นทางที่ 2 เชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน และ เส้นทางที่ 3 เป็นเส้นทางที่ยาวที่สุด เชียงใหม่-แม่แจ่ม-ขุนยวม มีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปะการแสดงที่มีการสืบทอดในหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 เมืองสามหมอก

พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เดิมชื่อขุนหลู่เป็นบุตรของพญาพิทักษ์สยามเขตและเจ้านางเม็ยะเกิดที่เมืองแม่ฮ่องสอน ภายหลังบิดาถึงแก่กรรมได้ขึ้นครองเมือง เมื่อ พ.ศ. 2448 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมณฑลย้ายที่ตั้งเมืองไปไว้ที่เมืองยามหรือเมืองแม่สะเรียง แต่ยังคงมีเจ้าเมืองไว้เป็นที่ปรึกษาของทางราชการ ถึงแม้จะไม่มอำนาจในการบริหารแผ่นดินแต่ผู้คนยังคงเคารพยกย่องด้วยทรงทำนุบำรุงบ้านเมือง โดยเฉพาะด้านศาสนาให้รุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2481 (คณะอนุกรมวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, มปป : 7) หลักฐานในหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี นี้ มีเรื่องราวการสืบทอดศิลปะการแสดงที่มีชื่อว่า หม่องส่วยยี มีความเป็นมากล่าวถึงนางรำในหอเจ้าฟ้าองค์ก่อนได้รับการสืบทอดมาต่อ ๆ จนเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชาวไตในเมืองสามหมอกมาจนถึงทุกวันนี้ (ประเสริฐ ประดิษฐ์, 2550 : 34)

ศิลปะการแสดงหม่องส่วยยีเป็นการแสดงที่มีลักษณะโดดเด่น เริ่มจากการก่อตั้งของชุมชนชาวไทใหญ่และชาวพม่าที่อพยพเข้ามาอาศัยในสมัยนั้น แต่เดิมนานุกศิลป์และดนตรีท้องถิ่นของเมืองสามหมอกมีการสืบทอดมาจากหอเจ้าฟ้าที่เป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมชั้นปกครอง จะแสดงในโอกาสสำคัญ ๆ เท่านั้น เช่น การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การแสดงถวายต่อเจ้านายชนชั้นสูงศักดิ์ ส่วนดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรำรำจะมีสำเนียงของดนตรีพม่าผสมผสานอยู่ด้วย ได้แก่ เพลงตอเหย่ห่วน เพลงตอเหม่งจูน เพลงส่วยยีหย่านโจ่ง และเพลงโหม่งมะเป เป็นต้น

รำหม่องสวยยี่ ถือเป็นศิลปะการแสดงบนฐานของเส้นทางประวัติศาสตร์เมืองสามหมอก นับแต่การก่อตั้งเมือง เจ้าฟ้าผู้ปกครองและการเชื่อมโยงเส้นทางสายสำคัญจากเชียงใหม่ผ่านแม่ฮ่องสอนไปพม่า (ตองอู) สำหรับในการสืบทอดนาฏศิลป์และดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในพื้นที่และมีความโดดเด่นในทำรำและทำนองเพลง อย่างไรก็ตาม ศิลปะการแสดงท้องถิ่นเมืองสามหมอกที่เป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทใหญ่และพม่า ซึ่งงานวิจัยนี้ น่าจะเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำของกลุ่มชาติพันธุ์ และยังเป็นส่งเสริมให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของศิลปพื้นบ้านและองค์ความรู้ท้องถิ่น ทั้งตระหนักถึงการอนุรักษ์ สืบทอดและพัฒนาองค์ความรู้เดิมให้อยู่คู่กับสังคมชาวไทใหญ่เมืองสามหมอก ในขณะเดียวกันเป็นการสร้างมิติของการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์และดนตรีท้องถิ่นโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาวิชา นาฏศิลป์อาเซียนศึกษาผ่านสื่อวีดิทัศน์การแสดงเป็นภาษาอังกฤษนำไปสู่การศึกษาด้านนาฏศิลป์ท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการและเชิงสาธารณะต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 เมืองสามหมอก
2. เพื่อศึกษาการสืบทอดและรวบรวมเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหม่องสวยยี่
3. เพื่อจัดทำสื่อการสอนในรายวิชานาฏศิลป์อาเซียนศึกษา ภาคภาษาอังกฤษ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และศิลปะการแสดงรำหม่องสวยยี่ และลงพื้นที่รวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork) มีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือและอุปกรณ์

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้อ้างอิงเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

- แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเดี่ยว (In-depth Interview) และแบบกลุ่ม (Group Interview) คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน นางรำ นักร้องและนักดนตรี ในประเด็นความเป็นมาหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 และการสืบทอดทำรำหม่องสวยยี่

- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) โดยสังเกตจากการชมการแสดงจริงและจากซีดี ใช้เครื่องมือกล้องบันทึกภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว และเครื่องบันทึกเสียง และได้ทำการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือและแก้ไขให้มีความถูกต้องของเนื้อหาและวัตถุประสงค์

2. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มประชากร ได้ดังนี้

2.1 พื้นที่

- ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2 ประชากร

- ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 3 ท่าน

- ศิลปินพื้นบ้าน จำนวน 1 คน
- นางรำ จำนวน 3 ท่าน
- นักร้อง จำนวน 1 ท่าน
- นักดนตรี จำนวน 3 ท่าน

3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่ด้วยวิธี

สัมภาษณ์เชิงลึกแบบเดี่ยว (In-depth Interview) และแบบกลุ่ม (Group Interview) กับปราชญ์ท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน นางรำ นักร้องและนักดนตรี

3.2 สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) และชมการแสดงจริง

3.3 สังเคราะห์ข้อมูล จำแนกข้อมูลตามเนื้อหาประเด็นที่กำหนด โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์และเป็นผู้สังเกตการณ์และบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่

- ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์
- ข้อคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 และ

เส้นทางประวัติศาสตร์เมืองสามหมอก

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหาประเด็นการสืบทอดทำรำหม่องสวยยี่ และเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

5. ชั้นสรุป

นำเสนอผลวิเคราะห์ในรูปแบบเอกสารและสื่อวีดิทัศน์ ดังนี้

5.1 จัดทำรูปเล่มงานวิจัย

5.2 นำเสนอผลงานวิจัยตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสารวิชาการ (TCI)

5.3 เผยแพร่สื่อวีดิทัศน์ใช้ในการเรียนการสอนรายวิชานาฏศิลป์อาเซียนศึกษา สำหรับนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา สาขาวิชาดนตรีศึกษาและสาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง ศิลปะการแสดงบนฐานของเส้นทางประวัติศาสตร์เมืองสามหมอกกรณีศึกษา หม่องสวยยี่ ผลการวิจัยพบว่า การตั้งถิ่นฐานเริ่มในยุคสร้างบ้านแปงเมือง พ่อเมืองคนแรก คือ พระยาสิงหนาทราชา เป็นผู้มีความสำคัญและมีความดีความชอบได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองอาณาจักรล้านนา ลำดับที่ 5 มีเหตุการณ์ครั้งที่เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ส่งเจ้าแก้วเมืองผู้เป็นญาติให้มานำโพลพล ช้างและหมอกควาญ เพื่อสำรวจตรวจตราชายแดนฝั่งตะวันตก เมื่อเดินทางมาถึงแม่น้ำปาย จึงเห็นทำเลที่ตั้งดีเหมาะสมทั้งยังพบหมู่บ้านตั้งอยู่มีพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้ที่หมู่ป่าลงมากินดินโป่ง จึงให้มีผู้ปกครองหมู่บ้าน ชื่อ หมู่บ้านโป่งหมู ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็นบ้าน

ปางหมู สืบมาจนปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเมืองสามหมอก เรียกตนเองว่า “คนไต” สืบเชื้อสายมาจากคนไตในรัฐฉานที่ย้ายถิ่นฐานมาจากรัฐฉานทางตอนใต้ เช่น เมืองหมอกใหม่ และเมืองนาย ในรัฐฉาน ครั้นยุคสร้างบ้านแปงเมืองมีการปกครองระบบเจ้าฟ้าแบบการปกครองในเมืองต่าง ๆ ของดินแดนรัฐฉาน แรกเริ่มความสัมพันธ์ของไทใหญ่ในรัฐฉานเป็นการเดินทางไปมาหาสู่กันเป็นการเยี่ยมญาติและค้าไม้กับอาณาจักรล้านนา เมื่อชาติตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคมประกอบกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวไทใหญ่เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาเป็นระยะ ๆ และสร้างบ้านเมืองตามที่ราบลุ่มหุบเขาและยังคงเอกลักษณ์ของบ้านเรือนแบบไทใหญ่ดั้งเดิม มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อในพระพุทธศาสนา ผู้คนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ในเมืองสามหมอกหรือเมืองแม่ฮ่องสอน นี้ มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีสืบทอดกันมา และมีความสัมพันธ์กับคนไตในรัฐฉานตอนใต้ของพม่าทั้งด้านการปกครองและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทำให้ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ นาฏศิลป์และดนตรี ได้รับอิทธิพลจากชาวไทใหญ่ในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินที่มีความใกล้ชิดกับพม่า ในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 เมืองสามหมอก ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของเส้นทางสงครามของญี่ปุ่นไปพม่า คือ อำเภอปาย-อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน-อำเภอขุนยวม-พม่า

เจ้าฟ้าไทใหญ่เมืองสามหมอก ตั้งแต่ยุคสร้างบ้านแปงเมืองและยุคจัดแบบการปกครองช่วงราว ๆ ปี พ.ศ. 2417-2453 มีเจ้าฟ้าปกครองเมือง ได้แก่

เจ้าฟ้าองค์ที่ 1 พญาสิงหนาทราชา หรือ ชานกะเล (พ.ศ. 2417-พ.ศ.2427)

เจ้าฟ้าองค์ที่ 2 เจ้าแม่นางเมื่อยะ หรือ เจ้านางเมื่อยะ (พ.ศ. 2427-พ.ศ. 2434)

เจ้าฟ้าองค์ที่ 3 พญาพิทักษ์สยามเขต หรือ ปู่ขุนโทะ (พ.ศ. 2434-พ.ศ. 2450)

เจ้าฟ้าองค์ที่ 4 พญาพิศาลฮ่องสอนกิจ หรือ พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (พ.ศ. 2450-พ.ศ.2453)

ในปี พ.ศ. 2453 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวม (แม่สะเรียง) เมืองขุนยวม เป็นเมืองจัตวา ขึ้นกับมณฑลพายัพ และย้ายที่ว่าการแขวงเมืองยวมมาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน โปรดเกล้าฯให้พระศรีสุรราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑล ให้แต่งตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนเป็น “จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พระศรีสุรราช (เปลื้อง) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก ส่วนพญาพิศาลฮ่องสอนกิจ หรือ พญาพิศาลฮ่องสอนบุรีนั้น ยังคงยศเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 และเป็นเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองสามหมอก แม้ไม่มีอำนาจในการบริหารแผ่นดิน ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็เคารพยกย่อง ให้ความเคารพ และยังให้คำปรึกษาและทำนุบำรุงบ้านเมือง โดยเฉพาะทางด้านศาสนาให้รุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2481

สำหรับความเป็นมาของหอเจ้าฟ้า นั้น ปัจจุบันคงเหลือแต่บริเวณพื้นที่ของหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 เท่านั้น มีทลายและลูกหลานของเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 อาศัยอยู่ในบริเวณที่ตั้งของตัวเรือนของหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 นี้ กลายเป็นพื้นที่ว่างมีต้นไม้ขึ้นแทน เนื่องจากตัวเรือนของหอเจ้าฟ้าชำรุดทรุดโทรมได้พังลงจึงมีการรื้อถอนออกไป เหลือเพียงบ้านไม้ของลูกหลานที่สร้างขึ้นใหม่อยู่รอบ ๆ พื้นที่หอเจ้าฟ้าเดิม แต่มีการสร้างศาลของเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 และภรรยาไว้เป็นอนุสรณ์เพื่อให้ผู้คนได้กราบไหว้และระลึกถึง

รำหม่องสวยยี เป็นศิลปะการรำรำของชาวพม่า ได้มีการนำเพลงและทำรำของพม่ามาผสมผสานกับศิลปะการรำรำของชาวไทใหญ่ เป็นการแสดงที่จะกระทำต่อหน้าผู้ปกครองชนชั้นสูงเท่านั้น เจ้าฟ้าชาวไทใหญ่จึงได้นำศิลปะการรำรำนี้มาให้นางรำในหอเจ้าฟ้ารำรำ ซึ่งปรากฏการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่นางรำในหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 3 เป็นต้นมา ศิลปินพื้นบ้านไทใหญ่ นางจันทร์จิรา อินทนิเวศน์ (นางรักทนาการ หรือนงคราญ อินทนิเวศน์) เป็นผู้ได้รับการสืบทอดมาจากนางออน อินทนิเวศน์ (แม่นางนงคราญ อินทนิเวศน์) และนางออน อินทนิเวศน์ ได้รับการสืบทอดมาจาก นางสวยไยยะ (นางรำในหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 3) ซึ่งเป็นนางสาวของนางออน อินทนิเวศน์ ปัจจุบันนางจันทร์

จิรา อินทนิเวศน์ (นางรักทนาคาร หรือนางคราญ อินทนิเวศน์) ได้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน และเยาวชนในโรงเรียน อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 1 นางจันทร์จิรา อินทนิเวศน์ (ผู้สืบทอดทำรำหม่องส่วยยี่)

ทำรำหม่องส่วยยี่ ประกอบด้วยทำรำหลักจำนวน 8 ท่า ทำเตรียม 2 ท่า และท่าลงจบ 1 ท่าทำรำหลักจำนวน 8 ท่า ประกอบด้วย ท่าที่ 1 “ต่างหมั้นตามอง” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่ารำหลัก หมายถึง ทำผัดหน้าปะแป้ง ท่าที่ 2 “ปิ่นมน” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่าหลัก หมายถึง การหมุนวนท่าที่ 3 “จ๊อกแหวน” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่าหลัก หมายถึง การกระโดด ท่าที่ 4 “หย่างสามขุม” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่าหลัก หมายถึง ก้าวเท้า 3 ครั้ง และก้าวเดินย้อนกลับ ไป-มา ตามจังหวะท่าที่ 5 “ก้อยกั้น” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่าหลัก หมายถึง การรำรำโต้ตอบกัน ท่าที่ 6 “จ๊อกแหวน ก้อยกั้น” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่าหลัก หมายถึง การกระโดด และการรำรำโต้ตอบกัน ท่าที่ 7 “จิบผ้า” การจิบผ้านี้ เป็นท่าหลัก หมายถึง การเล่นผ้าคล้องคอซึ่งนำมาจากพม่า และท่าที่ 8 “นางฟ้าลั่นนอน” (มาจากคำ ไทใหญ่) เป็นท่าหลัก หมายถึง นางฟ้านอนบรรทม เป็นการรำรำตามแบบอย่างพม่า เช่น การกระโดด ตีตสันเท้า และลั่นลงนอน

เพลงหม่องส่วยยี่ใช้ประกอบการรำหม่องส่วยยี่ เป็นเพลงที่มีความไพเราะ มีกลิ่นไอของดนตรีพม่าและไทใหญ่ ใช้แสดงต้อนรับอาคันตุกะ และแขกต่างเมืองของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ศิลปินพื้นบ้านไทใหญ่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้นำทำนองเพลงหม่องส่วยยี่ มาบรรเลงแล้วแต่งเนื้อร้องเป็นภาษาไทย ชื่อว่าเพลง “หมอกหอมฮีน” ใช้แสดงในงานต่าง ๆ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงรำหม่องส่วยยี่ ปัจจุบันยังคงใช้เครื่องดนตรีพม่าผสมกับเครื่องดนตรีไทยใหญ่ แต่มีการปรับเครื่องดนตรีให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และจำนวนของนักดนตรี ได้แก่ ตอยยอฮอร์น แบนโจ แอคคอร์เดียน กลองชุด และเครื่องเคาะจังหวะหรือจี้

การจัดทำสื่อการสอนในรายวิชานาฏศิลป์อาเซียนศึกษา ภาควิชาภาษาอังกฤษ เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ

เจ้าพระยา ใช้ชื่อว่า “สื่อการสอนในรายวิชานาฏศิลป์อาเซียนศึกษา หัวข้อรำหม่องส่วยยี่ ภายในสื่อการสอนรูปแบบซีดีนี้ แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อที่ 1 เส้นทางประวัติศาสตร์และการอพยพตั้งถิ่นฐาน หัวข้อที่ 2 การสืบทอดรำหม่องส่วยยี่ หัวข้อที่ 3 เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหม่องส่วยยี่ และหัวข้อที่ 4 ดนตรีประกอบการแสดงรำหม่องส่วยยี่

หม่องส่วยยี่

$\text{♩} = 100$

A

B

C

25

33

41

49

57

65

ภาพที่ 2 เพลงหม่องส่วยยี่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยนี้ ทำให้ทราบถึงเส้นทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาของหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 การสืบทอดทำรำ เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงรำหม่องส่วยยี่ เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเดี่ยว (In-depth Interview) และแบบกลุ่ม (Group Interview) สัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นในประเด็นความเป็นมาของหอเจ้าฟ้าองค์ที่ 4 และจากการสัมภาษณ์ศิลปินพื้นบ้าน นักแสดง และนักดนตรี ในประเด็นการสืบทอดทำรำและดนตรีประกอบการแสดง และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) จากการชมการแสดงจริง โดยใช้กล้องบันทึกภาพนิ่ง และกล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว และเครื่องบันทึกเสียง เพื่อรวบรวมข้อมูลสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปิยะพงษ์ ยานะवास ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาขวงตอยอฮอร์น อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่กล่าวว่า บทเพลงที่ใช้ในการบรรเลงขวงตอยอฮอร์นนั้นเป็นเพลงพม่าประยุกต์ หลายบทเพลงมีเนื้อร้องภาษาพม่า แต่ในภายหลังไม่สามารถหาผู้ที่เข้าใจภาษาพม่ามาเป็นผู้ขับร้องได้จึงสูญหายไป บทเพลงของขวงตอยอฮอร์นนั้นในปัจจุบันเท่าที่ทำการสำรวจเก็บข้อมูลมีทั้งหมด 16 เพลง ซึ่งจะแบ่งเป็นเพลงครู 2 เพลง คือ เพลงตอใหม่จูน และ เพลงตอเหม่งจูน ซึ่งเพลงครูนั้นจะเป็นเพลงที่ใช้บรรเลงก่อนการแสดงทุกครั้ง และมีเพลงประกอบการรำไต อีก 3 เพลง คือ เพลงมวยโล้วโล้ว เพลงจู้จุ่มวย และเพลงชะยานตาลโจ่ง เพลงประกอบการรำอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า รำหม่องส่วยยี่ ได้ใช้เพลงหม่องส่วยยี่ในการบรรเลงประกอบ (ปิยะพงษ์ ยานะवास, 2554 : บทคัดย่อ)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่อง ศิลปะการแสดงบนฐานของเส้นทางประวัติศาสตร์เมืองสามหมอก กรณีศึกษาหม่องส่วยยี่ ทำให้ทราบถึงศิลปวัฒนธรรมของคนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน การทำวิจัยในครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม จึงอาจพบปัญหาระหว่างการทำวิจัย เช่น ผู้ให้ข้อมูลอาจไม่สะดวกในการให้ข้อมูล และอยู่ในพื้นที่ห่างไกล เวลาในการเก็บข้อมูลจึงต้องใช้เวลามาก ทำให้การดำเนินงานอาจไม่เป็นไปตามแผนงาน ดังนั้นจึงควรมีการวางแผน และสามารถปรับแผนงานในการเก็บข้อมูลภาคสนามได้ทันที่และเหมาะสม

ศิลปวัฒนธรรมของคนไทใหญ่ นอกจากรำหม่องส่วยยี่แล้ว ยังมีการแสดงของคนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอีกมากมายหลายอย่างที่นักศึกษา มีผู้รับการสืบทอดไม่มากนัก และอาจสูญหายได้ อีกทั้งยังไม่ได้รับการส่งเสริม อนุรักษ์และเผยแพร่ คณะผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ผู้สนใจ ได้ศึกษา รวบรวม และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของคนไทใหญ่จังหวัดแม่ฮ่องสอนให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน. (มปป). ย้อนรอยอดีตเมืองแม่ฮ่องสอน. แม่ฮ่องสอน

: ถ่ายเอกสาร.

ประเสริฐ ประดิษฐ์. (2550). ฟ้อนไต. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์.

ปิยะพงษ์ ยานะवास. (2554). การศึกษาขวงตอยอฮอร์น อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ปริญญา

นิพนธ์ (ศป.ม.) กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่าย

เอกสาร.

ศูนย์วัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน. (มปป). ย้อนอดีตเมืองแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ : นครฟิล์มอินเตอร์กรุ๊ป.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551). ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์. เชียงใหม่.